

Hacı Bayram-ı Velî V

EDİTÖRLER

VAHİT GÖKTAŞ

HARUN ALKAN

ilâhiyât

Hacı Bayram-ı Veli V

Editörler
VAHİT GÖKTAŞ
HARUN ALKAN

ISBN 978-625-7738-51-4

1. Baskı: Aralık 2020

Sertifika No: 44396

Mizanpaj: Tavoos
Sayfa Düzeni: Tavoos
Kapak: MAKGRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.
Baskı: Vadi Grafik - Sertifika No: 47479

ilâhiyât

Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4 Çankaya / Ankara
Tel: (0312) 439 01 69 Faks: (0312) 439 01 68
ilahiyyayin@gmail.com

İÇİNDEKİLER

- 9 BURSEVÎ'YE GÖRE HACI BAYRAM-I VELÎ'DE
"TAŞ" METAFORU
PROF. DR. ETHEM CEBECİOĞLU
- 21 HACI BAYRAM VELÎ'NİN İLAHİ ZİKİR ŞİİRİNDE
"FAKR" VE "FENA" KAVRAMLARI
PROF. DR. CEVDET KILIÇ
- 37 TARİHSEL RİVAYETLER VE TASAVVUF
SEMBOİZMİ BAĞLAMINDA HACI BAYRÂM-I
VELÎ'NİN ÂLEM TASAVVURUNA DAİR BİR
ÇÖZÜMLEME DENEMESİ
DOÇ. DR. GÜLDANE GÜNDÜZÖZ
- 51 BAYRAMİLERİN HZ. MUHAMMED(AS) ANLAYIŞI:
YAZICIOĞLU MEHMED'İN MUHAMMEDİYE
ÖRNEĞİ
PROF. DR. SEYFETTİN ERŞAHİN
- 91 BAYRAMÎ MELÂMÎLERİNİN TASAVVUFÎ ÇİZGİSİ
PROF. DR. KADİR ÖZKÖSE
- 105 ŞEYH HAKİKÎ'NİN İRŞÂDNÂME ADLI ESERİ
ÇERÇEVESİNDE BAYRAMÎ-MELÂMÎLERDE
"HAKİKAT-İ MUHAMMEDİYYE" ANLAYIŞI
DOÇ. DR. HALİL BALTACI
- 125 HACI BAYRAM-I VELÎ'NİN ŞİİRLERİ BAĞLAMINDA
TASAVVUFÎ VE PSİKOLOJİK KİŞİLİĞİ
DOÇ. DR. ESMA SAYIN

- 145 HACI BAYRAM-I VELİ'NİN TASAVVUF ANLAYIŞININ FERT, TOPLUM, ÜMMET AÇISINDAN İNCELENMESİ, SOSYAL HAYATA ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (HACI BAYRAM-I VELİ'NİN GÜNÜMÜZE TESİRLERİ)
DR. ÖĞRT. ÜYESİ EMİNE ELİF ÇAKMAK İGALÇI
- 161 İSMÂİL RUSÛHÎ ANKARAVÎ'NİN CİHAD YORUMU
DR. ÖĞR. Ü. MUAMMER CENGİZ
- 181 BARIŞTA "SİVİL KALE", SAVAŞTA "ORDU": DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDEKİ HÂLİDÎ DERGÂHLARI
DOÇ. DR. İBRAHİM BAZ
- 207 AYETLERİ VE HADİSLERİ NASİHATLERLE FORMÜLE ETMEK (SOMUNCU KOCA VE HACI BAYRAM-I VELİ NASİHATNAMELERİ ÖRNEĞİNDE)
PROF. DR. AHMET NEDİM SERİNSU
- 227 HACI BAYRAM-I VELİ'NİN HALİFESİ AKŞEMSEDDİN İSTANBUL'U NEDEN TERK ETTİ?
ARŞ. GÖR. DR. ABDULLAH TAHA ORHAN
- 237 EŞREFOĞLU RÛMÎ'NİN TASAVVUF ANLAYIŞINDA EBÛ TÂLİB MEKKÎ VE GAZÂLÎ'NİN TESİRİ
DR. ÖĞR. ÜYESİ BEDRİYE REİS
- 257 NAKŞİBENDÎ MEHMED MURAD DİVANI'NDA HACI BAYRÂM-I VELÎ, EŞREFZÂDE RÛMÎ VE İSMÂİL RUSÛHÎ ANKARAVÎ METHİYELERİ
ARŞ. GÖR. DR. ATİLA GÖKDEMİR
- 271 MUHAMMED NÛRU'L-BAYRAMÎ'YE NİSPET EDİLEN BİR BAHÂEDDİN NAKŞİBENDÎ RUBÂİSİ ŞERHİ
DR. ÖĞR. ÜYESİ BETÛL SAYLAN

- 285 HACI BAYRÂM-I VELÎ'NİN İLÂHÎ TAKSİM'İNE ALİ
ÖRFÎ'NİN YAPTIĞI ŞERH: ŞERH-İ NUTK-I HACI
BAYRÂM-I VELÎ
ARŞ. GÖR. DR. OĞUZ YILMAZ
- 309 HACI BAYRAM-I VELÎ VE HALLAC-I MANSUR'UN
ŞİİRLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI
ÖÇR. GÖR. LAİLA MAHMOUD
- 323 BAYRAMİ TÜRBE VE HAZİRELERİ: SANDUKA
TAC-I ŞERİFLERİ VE TÜRBEDARLIK
MEHMET CEMAL ÖZTÜRK
- 339 NİDÂÎ MEHMED ÇELEBİ ANKARAVÎ'NİN
TASAVVUFÎ YÖNÜ
DR. ÖÇR. ÜYESİ İBRAHİM TÜRKÖĞLU
- 361 ES-SEYYİD MUSTAFA BÜNYAMİN-İ AYAŞI EL-
BAYRAMÎ (K.S.)
PROF. DR. MUSTAFA HİLMİ ÇOLAKOĞLU
- 393 AHİLİĞİN GÜNÜMÜZE YANSIMALARI
DR. ÖÇRT. ÜYESİ AZAT TOKTONALİEV
- 405 KUR'ÂN REFERANSI AÇISINDAN FÜTÜVVET
DR. ÖÇRT. ÜYESİ SEVİM YILMAZ
- 423 ERKEN DÖNEM FÜTÜVVETNÂMELERİ
EKSENİNDE AHİLİĞİN AHLÂKÎ TEMELLERİ
DR. ÖĞRETİM ÜYESİ ESMA ÖZTÜRK
- 449 MEHMET AKİF DÜŞÜNCESİNDE İLİM, FEN VE
TEKNİK
PROF. DR. BAYRAM ALİ ÇETİNKAYA

491 İLYAS İBN İSÂ'NİN ETVÂR-I SEB'A İSİMLİ
RİSÂLESİNİN MUHTEVA DEĞERLENDİRMESİ VE
TRANSKRİPSİYONLU METNİ

DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET YILDIZ

509 AKŞEMSEDDİN DİVANINDAN SEÇMELER -III-

DOÇ. DR. MUHAMMED ALİ YILDIZ

HACI BAYRAM-I VELİ'NİN HALİFESİ AKŞEMSEDDİN İSTANBUL'U NEDEN TERK ETTİ?

ARŞ. GÖR. DR. ABDULLAH TAHA ORHAN
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
TASAVVUF ANABİLİM DALI
abdullahorhan@nevsehir.edu.tr

Giriş

İslâm toplumu fetihlerle yeni beldelere doğru genişledikçe yeni olgularla/fenomenlerle karşılaşmıştır. Bunun neticesinde, Medîne'de yaşanan saf dindarlığın bozulduğu ve artık şehirde toplumsal olarak temiz kalmanın mümkün olmadığı gibi eleştirel bir düşünce hâsıl olmuştur. Bu da toplumdan uzaklaşmayı ve toplumsallığın terkini merkeze alan bir zühd hareketi olarak tasavvufun teşekkülüne zemin hazırlamıştır. Sonrasında tasavvuf bir ilim olarak yeni boyutlar kazansa da şeriatça da tavsiye edilen bir ilke olan “şüpheli şeylerden kaçınma” tavrının bir gereği olarak tasavvuf, “terk” tavrını bünyesinde her dâim barındırmıştır.

Dünyayı ve nefsi terk farklı sûfi ekollerce farklı yöntemlerle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Kimi riyâzat ve mücahedeyle nefsi zayıflatmayı esas almış, kimi ise manevi iç organları harekete geçire-

rek “halvet-der-encümen” demiştir. Fakat neticede ekoller yöntemde ayrışsalar da maksadda müttehiddirler ki o da kulun tüm ağırlıklarından kurtulup fenâyâ ererek Hak’ta bâki olmasıdır.

Riyâzat ve mücâhedenin en komprime hâli olan halveti esas alan yollardan biri de Bayramiyye’dir. Pîr Hacı Bayram-ı Velî, Somuncu Baba’nın denetiminde, Akşemseddin de Hacı Bayram’ın denetiminde halvetlerini tamamlamışlardır. Akşemseddin halvetinde az yemek hususunda o kadar hassas davranmıştır ki şeyhi çok çok az yemesinden ötürü onu îkâz etmiş, eğer böyle giderse “nûr olacağını” ve öldüğünde cesedinin kalmayacağını söylemiştir.¹ Enîsî Akşemseddin’in halvette iken “yedi günde bir kaşık sirke-den başka bir şey yemediğini” nakleder.² Bu meyânda Zünnûn’un “Yemek ile dolu bir mîdeye hikmet yerleşmez”³ sözü, Bâyezid’in “bu ma’rifeti nasıl elde ettin?” sorusuna verdiği “Aç bir karın ve çıplak bir vücutla”⁴ cevâbı ve Cüneyd’in “Biz bu tasavvufu lâfla değil; aklıyla, dünyâyı terk ederek ve hoşâ giden şeylerden alâkayı keserek elde ettik”⁵ sözü riyâzatın henüz ilk dönemlerden îtibâren tasavvufta vazgeçilmez görüldüğünün delilleridir.

Hacı Bayram’da bulduğu bu terk tavrına kendi boyasını katan Akşemseddin çetin halvetler çıkarmasının yanı sıra bunu bir hayat tarzı haline getirmiş, neredeyse senenin tamamını oruçlu geçirmiş, “bayram günü oruç tutmak haramdır” diyenlere de “biz bayram günü oruca niyetlenmiyoruz, fakat Allah aşkı bize her şeyi o kadar unutturuyor ki bir şey yemek aklımıza dahi gelmiyor” mealinde bir cevap vermiştir.

Terk tavrı kendisinde bu kadar baskın olan Akşemseddin hazretleri, diğer taraftan, mürşidliğin bir gereği olarak elbette ki halkla temas halinde bulunmuş, şeyhi Hacı Bayram’ın yaptığı

¹ Menkıbeye göre halvetinde yedi günde sadece bir kaşık sirkeyle iktilâ eden Akşemseddin’e şeyhi “Yâ Kösec! Az zamanda sen bu riyâzatla havada uçarsın”, der. Bk. Zehra Hamarat (haz.), *Bayramiyye Târikatı Menakıbı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015, s. 39.

² Emir Hüseyin Enîsî, *Menâkıb-ı Akşemseddin*, (nşr. Bilal Aktan-Mustafa Güneş), İstanbul: H Yayınları, 2011, s. 39.

³ Abdülkerim Kuşeyrî, *er-Risâletü’l-Kuşeyriyye*, (nşr. Enes Muhammed Adnan eş-Şerfavi), Cidde: Dârü’l-Minhâc, 2017/1438, s. 105.

⁴ Ebû Abdurrahmân es-Sülemî, *Tabakâtü’s-süfiyye (Arapça-Türkçe Karşılaştırmalı Metin)*, (trc. Abdurrezzak Tek), Bursa: Bursa Akademi, 2018, s. 39.

⁵ Sülemî, *Tabakât*, s. 85.

gibi buğday biçip değirmende öğütme işleri gibi gündelik işleri de devam ettirmiştir. İşte bu çalışmada Akşemseddin'in halvet-celvet, zühd-kesb dengesini nasıl kurduğu ve koruduğu sorusuna, İstanbul'un fethinin ardından Fatih'in ısrarına rağmen orada kalmayıp Göynük'e çekilmesi örneği üzerinden cevap arayacağız. Mevcut literatür Taşköprizâde'nin *Şekâik*'te aktardığı Fatih-Akşemseddin diyalogundan hareketle onun İstanbul'dan ayrılışını Fatih'i müridliğe kabul edemeyecek olmasına bağlıyor.⁶ Oysa biz bu terkin nedenlerinin Akşemseddin'in önceki hayatında, ilmî ve irfânî tavrında aranması gerektiğini düşünüyoruz.

Akşemseddin'in Fetihden Önceki Terkleri

Girişte ifade ettiğimiz gibi Akşemseddin, nefisle mücahedeyi ve dolayısıyla halveti esas alan bir tarikatın müntesibidir. Bunun yanı sıra, bizzat şeyhinin de teyidiyle riyâzat hususunda sâir pîrdaşlarında bulunmayan bir hassasiyete sahiptir. Nitekim uzun zamandır Hacı Bayram'ın gözetiminde halvete çekildiği halde icâzet alamayan dervişler Akşemseddin'in çok kısa sürede nasıl hilâfet aldığını sorduklarında Hacı Bayram hazretleri şöyle cevap verir: “Bu kösec duyduğuna ve gördüğüne hemen inandı ve onu sonra tanıdı. Amma kırk yıldan beridir hizmet eden dervişler gördüklerinin ve işittiklerinin hemân hikmetini sorarlar.”⁷ Akşemseddin'in bu yaklaşımı sonraki hayatında da devam etmiştir. Onun İstanbul'u terk etmesinin nedenlerinin onun bu yöneliminde aranması gerektiği kanaatindeyiz.

Hacı Bayram-ı Veli Henüz hayatta iken onu, Beypazarı'nda halife olarak bırakmıştır. Ancak Akşemseddin bir süre sonra burada “*kesrete düştük*” diyerek oradan ayrılıp Çorum-İskilip'in uçrâ bir dağ köyü olan Evlek'e çekilmiştir. Şeyhinin vefatının ardından ise Ankara'da Bayramî âsitânesinde hilâfet postuna oturmuştur. Fa-

⁶ bk. Taşköprizâde, *Şakâik*, (nşr. Ahmed Subhi Furat), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Araştırma Merkezi, 1985, s. 230-31.

⁷ Abdülbaki Keskin, *A Critical Edition of Enisi's Menakib-i Akşemseddin with an Account of Akşemseddin's Political and Religious Influence As Revealed in This Work*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Victoria University of Manchester, Manchester 1977, s. 39; krş. Enîsî, *Menakib*, s. 43.

kat burada da uzun süre duramayarak Bolu-Göynük'e çekilmiştir. İstanbul'un fethinin ardından da yine İstanbul'da kısa süre kalarak Göynük'e çekilmeyi tercih etmiştir. Dolayısıyla Akşemseddin'in İstanbul'un fethinden önce benzer şekilde iki ana terki olduğunu biliyoruz: Beypazarı ve Ankara'yı terkleri. Bunların altında yatan sebep olarak Enîsî'nin menâkıbnâmesi bize "kesrete düşme"yi gösteriyor.

İstanbul'un Muhasarası ve Fethe Giden Süreçte Akşemseddin Nerede?

Şimdi İstanbul'un kuşatılması ve fethine giden süreçte Akşemseddin'in nerede olduğuna kısaca değinelim. Öncelikle kendisine ilk kimin verdiğini bilmediğimiz "İstanbul'un manevi fatihi" lakabının hakikaten yerinde olduğunu söyleyerek başlayalım. Zira o Çandarlı Halil Paşa ve etrafında oluşan kuşatmaya muhalif olan devlet adamlarına karşı, kuşatmanın gerekliliğini savunan ilim ehlinin başında gelir. Yanında ulemadan Molla Gürânî ve bazı devlet adamları da vardır. Kuşatmanın yapılıp yapılmayacağına dair kurulan müşavere meclisinde Akşemseddin kuşatmayı savunmuş ve onun başını çektiği bu kanaat grubu sayesinde kuşatmaya girişilebilmiştir.

Akşemseddin sadece başlangıçta fikir vermemekle kalmamış, muhasaraya dervişleriyle beraber yardımcı ve manevî kuvvet olarak katılmış, duaları ve tavsiyeleriyle fethin müyesser olmasına büyük katkı sağlamıştır. Sadece dua etmekle ya da fiziken kuşatmaya katılmakla da yetinmemiş, kuşatmanın son günlerine doğru Yenikapı açıklarında yaşanan donanma mağlubiyeti üzerine, inisiyatif alarak sultâna, sert önlemler alınması gerektiğini de ihtiva eden bir mektup yazmıştır.⁸ Bu mektup, Feridun Emecen'in tespitiyle, kuşatma esnasından günümüze kalan yegâne arşiv belgesi olmak gibi bir ehemmiyete de sahiptir.⁹ Mektupta Akşemseddin'in ilmin izzetiyle konuştuğu ve bir imparatorluk kurmanın eşliğindeki bü-

⁸ Mektubun tam metni için bk. Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 5. Baskı, 2014, s. 221-23. Mektubun sadeleştirilmiş hâli için bk. Feridun Emecen, *Fetih ve Kıyamet, Fetih ve Kıyamet: 1453 İstanbul'un Fethi ve Kıyamet Senaryoları*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012, s. 260-61.

⁹ Emecen, *Fetih ve Kıyamet*, s. 261.

yük sultâna asla alttan alan bir dil kullanmadığı göze çarpar. Öyle ki o, mektuptaki ifadeleriyle donanmanın yenilgiye uğramasının altında yatan en mühim âmilin askerlerin ihlalsızlıkları, çoğunun Allah rızası için çarpışıyor olmaması olduğunu söylerken bu yenilginin mesulünün nihai kertede sultanın kendisi olduğunu ihsâs edecek denli cesurca konuşmaktadır. Nitekim bu mektup üzerine kaptân-ı derya derhal görevinden alınmış, mağlubiyette mesuliyeti olan komutanlar sultan tarafından azledilmiştir.

Diğer taraftan, kuşatmaya niyet ederken Akşemseddin'in söylediği “*Ümmet-i Muhammed'den bu kadar müslümanlar ve gâziler bir kâfir kal'asına müteveccih olalar, inşa'allah fetholur*”¹⁰ şeklindeki genel içerikli temenni cümlelerini gaybden haber verme şeklinde yorumlayan Fatih Sultan Mehmed, kuşatmanın uzaması ve hele de donanmanın Yenikapı'da mühim bir yenilgi alması üzerine, kuşatma karşıtı grubun da baskıları neticesinde, Akşemseddin'in çadırına veziri Veliyyüddinoğlu'nu göndermiş, vezir daha evvelki gibi “*bu kadar mümin bir kafir kal'asına müteveccih ola, inşaallah fetih müyesser olur*” şeklinde hüküm bildirmeyen bir cevapla dönünce bu sefer vezirini tekrar gönderip fetih için kesin tarih istemiştir.¹¹ Aslında gaybden haber istemek olan bu baskıya daha fazla dayanamayan Akşemseddin de tekrar gelen vezire bir tarih vermiştir. Ancak o tarihte de fetih gerçekleşmeyince bu sefer sultanın bizzat kendisi -muhtemelen hiddetli bir şekilde- Akşemseddin'in çadırına gelmiş, kapıdaki derviş “*şeyhim zikir halindedir, kimseyi içeri almamamı buyruk verdi*” deyince daha da hiddetlenerek çadırı bir tarafından kılıcıyla yırtarak içeri girmiştir. Menkıbeye göre Akşemseddin tam o sırada secdeden “*elhamdülillah*” diyerek kalkmış, surlara doğru bakmış, onun ardından surlara doğru bakan sultan da nihayet sancağın surlara dikildiğini görerek ferahlamış, Akşemseddin'den özür dilemiştir.¹²

¹⁰ Enîsî, *Menâkıb*, s. 48; Keskin, *A Critical Edition*, s. 55. Anonim menâkıbnâmedeki cümle de hemen hemen aynı şekildedir: “Bir bölük kavim lâ ilâhe illallah diyeler, bir kâfir kal'asının üzerine sefer eyleyeler, elbette o kal'a alınmamağa mecâl yoktur.” krş. Hamarat, *Bayramiye Tarikatı Menâkıbı*, s. 41-42.

¹¹ Olayın serencâmı için bk. Hamarat, *Bayramiye Tarikatı Menâkıbı*, s. 41-42.

¹² Hadîsenin anlatımı için bk. Enîsî, *Menâkıb*, 49.

Fetihten Sonra: Edirnekapı, Zeyrek ve Eyyüp Sultan

Fethin ardından Akşemseddin'in önce Zeyrek'te camiye çevrilen kilisenin bir köşesini medreseye dönüştürerek ders verdiğini ve muhtemelen yine bu sıralarda Edirnekapı'da bugün Hırka-i Şerif Camii'ne yakın bir yerde inzivaya çekildiğini biliyoruz. Bu halvetinden onu çıkarmanın Fatih Sultan Mehmed olduğunu anonim bir menâkıbnameden öğreniyoruz.¹³ Bu menkıbeye göre fethin ardından Fatih'in huzuruna çıkan iki keşiş kendi dinlerinin Hak din olduğunu, Fatih'in bunca Hak din mensubunun kanına girdiğini ve zulmettiğini iddia eder. Bu iddialarına delil olarak da havalanıp uçarlar. Döndüklerinde Fatih'e "*Bizim uçmamız Allah indinde makbul olmamızdandır. Eğer siz de dininizin Hak olduğunu iddia ediyorsanız hadi sizden biri de uçsun da görelim*" dediklerinde sultan maiyetindekilere bu keşişlerin sözlerinin kendisine tesir ettiğini, çabuk uçacak biri bulunmazsa gönlünün kayacağını şu sözlerle ifade eder: "*Tîz ümmet-i Muhammed arasında bir uçar âdem bulun, bunlara cevap olsun. Yok dersenüz bunlar benim gönlüme gayetile halecân virdiler, ben bunlara itikâd eyledim.*"¹⁴ Bunun üzerine yetkililer hemen Akşemseddin'i halvethanesinden çıkarıp getirirler ki menâkıbnâmede bu getirmenin alikonma olarak, "*bir elma gibi götürdüler*" şeklinde ifade edilmesi dikkat çekicidir.¹⁵ Nihayet, Fatih durumu ona da anlatır ve uçmasını ister. Akşemseddin ise gayet soğukkanlı ve ilmî ciddiyetle bu keşişlerin yaptıklarının istidraç olduğunu, kuşların da uçabildiğini, bunlara kapılmamak gerektiğini anlatmaya çalışır. Öyle ki nalınını çıkarıp havadaki keşişlere fırlatır ve onları yere indirerek şöyle der: "*Padişahum bunların hali nesne değildir. Ümmet-i Muhammed'in nalını bunları döğe döğe indirir. Sen bunların böyle amellerine gönül virme, bu bir hayaldir.*"¹⁶ Ancak Fatih uçmasında ısrar eder. Bunun üzerine çaresiz kalan Akşemseddin sultandan bir ziyafet sofrası hazırlamasını ve keşişlerin de bu sofradan yemelerini şart koşar. Sofra kurulur, Akşemseddin keşişlerden

¹³ Hamarat, *Bayramiye Tarikatı Menâkıbu*, s. 43-45.

¹⁴ Hamarat, *Bayramiye Tarikatı Menâkıbu*, s. 43-44.

¹⁵ Hamarat, *Bayramiye Tarikatı Menâkıbu*, s. 44.

¹⁶ Hamarat, *Bayramiye Tarikatı Menâkıbu*, s. 44.

çok daha fazla yer. Yemekten sonra Akşemseddin keşişlerin uçmasını talep eder, fakat uçamazlar. Sultana, uçmalarının sırrının kırk gündür bir şey yiyip içmemeleri olduğunu ifade eder ve kendisi onlardan çok daha fazla yediği halde havalanır, uçar ve geri döner. Bu olaydan sonra da menkıbeye göre Fatih Akşemseddin'den mahcub bir eda ile özür diler.

Fetihten sonra yaşanan, sultanın Akşemseddin'den keşif/keramet izhârı baskısı örneklerinden bir diğeri de Ebû Eyyub el-Ensârî'nin, Eyyub Sultan hazretlerinin kabrinin keşfi meselesidir. Bu olayda dikkat çekici nokta Akşemseddin'in keşfine sultanın ilk anda güvensizlik göstermesidir. Kısa süre önce, İstanbul'un fethini önceden keşfeden ve sonrasında da kesin tarih veren, keşişlere karşı uçan ve belki de kayıtlara geçmeyen pek çok kerametler izhâr eden Akşemseddin'in kabir keşfine güvenilmemesi de onu keşif/keramet göstermesi yönündeki baskılar kadar sıkılmış olmalıdır. Akşemseddin'in bulunduğu ve işaret koyduğu yerdeki nişanı başka bir yere koydurarak ertesi gün tekrar sormalarını isteyen sultan Akşemseddin'in yine aynı yeri göstermesiyle yetinmemiş, bu sefer de burası olduğuna dair başkaca deliller de istemiştir. Bunun üzerine, İstanbul'un fethi için önce genel dua mahiyetinde cümleler sarf edip nihayet baskılara dayanamayarak kesin tarih verdiği gibi Akşemseddin "şu kadar metre kazıldıktan sonra şu özelliklerde, şu ebatlarda bir lahit çıkacak. Taşın üstünde İbranice "burası Halid'in kabridir/hâzâ kabru Hâlid" manasında bir ibare olacak" şeklinde detay verir. Nihayet onun dediği gibi çıkınca Fatih yine Akşeyh'ten özür dileyerek hemen oraya kendisi için camiyle birlikte bir medrese ve tekke yapılması talimatını verir. Ancak işte tam bu nokta artık Akşemseddin'in Fatih'ten ve İstanbul'dan ayrılış noktasıdır.

Eyyüp Sultan'dan Göynük'e Uzanan Yol

Güvensizliği ve Akşemseddin'e maddi keşif baskıları yüzünden şeyhi incittiği için onun gönlünü almak isteyen Fatih'in Eyyub Sultan hazretlerinin kabri yanında kendisi için bir külliye inşası talimatı vermesi Akşemseddin'in İstanbul'da kalması için yeterli ol-

maz. Bu son olayın hemen ardından Göynük'e dönmek için padişah'tan izin ister. Neticede dönüş yoluna girilir ve denizi geçtikten sonra Akşemseddin'in, oğluna şöyle dediği rivayet edilir: “*Bahri tecâvüz eylediğim zamanda kalbim nûrla doldu. Kostantiniyye’de keferenin zulmetinden ilhâmâtım fâsid olmuştu.*” İstanbul’da yukarıda zikredilen şekilde pek çok maddi keşfi olduğu halde böyle dediğine göre demek ki Akşemseddin hazretlerinin burada ilhâmâtıtan kasdı manevî keşifler olmalıdır.

Fatih’in kendini affettirme çabaları Akşemseddin Göynük’e döndükten sonra da devam eder. Tahsîsât verilmesi, vakıf bağışlanması gibi talepleri Akşemseddin defaatle reddeder. Enisi’nin de dikkat çektiği gibi oysaki aynı Akşemseddin muhtemelen iki saltanatı arasında Edirne’de Fatih’in kızını tedavi ettiğinde kendisine verilen Beypazarı’ndaki pirinç tarlalarını kabul etmişti. Fakat fetih’ten sonra bu tarz bir hediye’yi kabul etmediğini görüyoruz. Öyle ki Fatih Göynük’e mimarbaşıyla birlikte bir heyet göndermiş, bari orada bir cami yaptırılmalı demiştir. Akşemseddin bu teklifi de kabul etmemiştir. Mimarbaşının “*döndüğümüzde padişahımıza bunu anlatamayız, bari bir çeşme olsun yapalım*” şeklindeki ısrarı üzerine “*pekiyi*” diyen Akşemseddin, çeşmenin kendisi için değil, Fatih’in halası Şehzade Hatun adına yapılmasını şart koşar, zira “*onun gayetde ihtiyacı var*” der ki bu da yukarıda donanma mağlubiyeti ardından yazdığı mektup bağlamında zikrettiğimiz şekilde Fatih gibi güçlü bir hükümdâra karşı yapılmış oldukça cesurca bir harekettir.¹⁷

Sonuç

Riyâzat ve mücâhedeyi bir tavır olarak meşrebinin merkezine alan tasavvufî yollardan biri olan Bayramiyye silsilesinin ilk halkalarından olan Akşemseddin, Hacı Bayram hazretlerine intisâbından itibaren zühd ve terk tavrını hayatının merkezine koymuştur. Şöhretten özellikle kaçınmış, kalabalıkları ve ümerâyla uzun süre yakın

¹⁷ Hadisenin serencâmı için bk. Enîsî, *Menâkıb*, s. 51-53; krş. Hamarat, *Bayramiye Tarikatı Menâkıbı*, s. 45.

temasta olmayı istememiştir. Bu muvâcehede henüz Beypazarı'nda iken, kendisi aynı zamanda iyi bir tabib de olduğu için, halkın muhtemelen özellikle şifâ taleplerinden bunalarak “kesrete düş-tük” deyip ücra bir dağ köyüne çekilmiştir. İbrâhim Tennûrî'nin Akşemseddîn'e intisâbının anlatıldığı menkıbede yer alan şu cümle de hem zâhirî hem de bâtınî kalb, hem beden hem gönül tabîbi olan Akşemseddîn'in halkın maddî nitelikli taleplerinden bunaldığını te'yîd eder niteliktedir: “... halk etrâfdan gelip emrâz-ı be-deniyreden sorarlardı... Çün ki halk tağıldı, Akşemseddîn eyitdi: ‘Acebdür hiçbir gönlüm ağrır dir kimse yokdur’.”¹⁸

Ardından Ankara'da âsitânede postnişîn iken benzer şekilde aşırı ilgiden dolayı Göynük gibi küçük bir beldeye yerleşen Akşemseddîn, İstanbul'da da özellikle pâdişâhın maddî keşif taleplerinden ve baskılarından rahatsız olarak yine Göynük'e dönmüştür. Bu talepler, İstanbul kuşatmasının muvaffak olup olamayacağına dair sorularla başlayıp, kuşatma sırasında net tarih istemeye, havada uçan hıristiyan keşişlere karşı uçmasını talep etmeye ve nihayet Eyyub Sultan hazretlerinin kabrinin keşfine kadar varmıştır. Bu olayların hepsinde dikkat çekici olan noktalar, sultanın sürekli anlık maddi neticeler/başarılar isteyen taleplerinin olması, diğer taraftan ilk anda Akşemseddin'in cevabıyla mutmain olmayıp güvensizlik göstermesi ve en sonunda hatasını anlayıp Akşemseddin'den özür dilemesidir. Bu ilişki, temsilde hata olmasın, Hz. Musa ve Hızır aleyhisselam arasında yaşanan “hikmetinden sorma” şeklindeki ilişkiyi andırır. Hızır aleyhisselamın belli bir noktada “*artık bundan sonra seninle benim aram ayrılıyor*” deyişi gibi, Akşemseddin de nihayet Eyyub Sultan'ın kabrinin keşfi hadisesinden sonra Fatih'ten ayrılmıştır. Nitekim tebliğimizin başlarında aktardığımız üzere Hacı Bayram hazretleri Akşemseddin'in kısa sürede hilâfet almasını, hemen inanmasına, hikmetini sormamasına bağlamıştır.

¹⁸ Enişî, *Menâkıb*, s. 64; Keskin, *A Critical Edition*, s. 103-104.

Kaynakça

- Emecen, Feridun, *Fetih ve Kıyamet: 1453 İstanbul'un Fethi ve Kıyamet Senaryoları*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.
- Enîsî, Emîr Hüseyin, *Menâkıb-ı Akşemseddin*, (nşr. Bilal Aktan-Mustafa Güneş), H Yayınları, İstanbul 2011.
- Hamarat, Zehra (haz.), *Bayramiye Tarikatı Menâkıbı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.
- İnalcık, Halil, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, Türk Tarih Kurumu, 5. Baskı, Ankara 2014.
- Keskin, Abdalbaki, *A Critical Edition of Enisi's Menakib-i Akşemseddin with an Account of Akşemseddin's Political and Religious Influence As Revealed in This Work*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Victoria University of Manchester, Manchester 1977.
- Kuşeyrî, Abdülkerîm, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, (nşr. Enes Muhammed Adnan eş-Şerfavi), Dârü'l-Minhâc, Cidde 2017.
- Sülemî, Ebû Abdurrahmân, *Tabakâtu's-süfiyye (Arapça-Türkçe Karşılaştırmalı Metin)*, trc. Abdurrezzak Tek, Bursa Akademi, Bursa 2018.
- Taşköprüzâde, Ahmed, *Şakâ'ik*, (nşr. Ahmed Subhi Furat), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Araştırma Merkezi, İstanbul 1985.